

VÁLASZTÁSI KESERGŐ*

Az ellenzéki összefogás vereségkommunikációja 2022 áprilisában

Kiss Balázs

(HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont
Politikatudományi Intézet)

Szabó Gabriella

(HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont
Politikatudományi Intézet)

*A tanulmány beérkezett: 2023. július 19., opponálás: 2023. július 24. – 2023. augusztus 31.,
véglegesítés: 2023. október 5.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány azt mutatja be, hogyan dolgozta fel az ellenzéki összefogás politikai községe a nyilvánosságban megjelenő része a választási kudarcot. A pártokból, politikusokból, médiából, szakértőkből és közirókból állónak definiált tábor vereségkommunikációját a public relations irodalmában definiált egyik imázshelyreállító stratégiaarzenál alapján írjuk le. Eredményeink szerint az alkalmazható kommunikációs irányok közül a megszólalók elsősorban a következő stratégiákat alkalmazták: áthárítás, kivitelezhetetlenségre hivatkozás, korrigáló cselekvés és beismerés-bocsánatkérés. Meglepő, ugyanakkor végül is érthető módon bizonyos kommunikátorok a vereség tagadásával is próbálkoztak, jöllehet ilyenkor a saját szervezetet elválasztották a tábor egészétől. Ahogyan a kampány során, a kudarc feldolgozásakor is a jobboldal éles bírálata volt a leginkább közös motívum.

Kulcsszavak: érzelmek ■ imázshelyreállítás ■ kommunikációs stratégiák ■
vereségkommunikáció

*„A kesergő a gyászdallal rokon, a veszteséget az
egész közösség élményeként, többnyire a közös-
ség hangján megszólaltató lírai műfaj. [...]”¹*

2002 óta visszatérő motívum a magyar nyilvánosságban a gyászmunkára való felszólítás választási vereséget követően. A vesztesek és a győztesek is arról beszélnek, hogy lelkileg is fel kell dolgozni a történeteket. A vesztes tábor megszólalói ehhez együttérzést mutatnak, kifejezik a közösségben vélhetően min-

* A kutatás az NKFIH-FK 131990 témaszámú projekt keretében valósult meg. A JEGYZETEK-ben található linkek utolsó letöltési időpontja: 2024. március 7.

denki által osztott érzelmeket, jelzik, hogy részesei a közös keserűségnek, és a magyarázataikkal vagy más módon igyekeznek enyhíteni a csalódottságot. Ennek részeként, különösen akkor, ha előtte erős volt a reménykedés a győzelemben, a választási vereség gazdag táptalaja a morális, önértékelő érzelmeknek, elsősorban a büntudatnak és a szégyennek, de akár az őket ellensúlyozni akaró büszkeségnek és hübrisznek is.

A vereséget minden kárvallott megszenvedi, ki hatalmi, ki pénzbeli, ki pedig érzelmi szempontból, de a tábor egységesen attól kell hogy tartson, hogy a támogatók lemorzsolódnak. Márpedig sem a vesztes politikusoknak, sem a tábor médiájának és közíró értelmiségének, sőt, a szakértőinek sem érdeke, hogy elveszítsék a támogatóikat, a követőiket, az olvasóikat, ezért mindent meg fognak tenni azért, hogy a valószínűleg felébredő kellemetlen érzelmeket valahogyan becsatornázzák és tompítsák, esetleg megpróbálják átalakítani valami könnyebben elviselhetővé. Milyen érzelmek keltése – az együttérzés jegyében –, és milyen érzelmek csitítása – az enyhítés jegyében –, látszott alkalmas módszernek 2022 tavaszán az ellenzék számára a választási vereséget követően? Erre a kérdésre szeretnénk a továbbiakban választ keresni.

A dolgozat kutatási kérdése a következő:

Milyen eszközökkel kísérelte meg az ellenzéki tábor nyilvánosságban kommunikáló része érzelmileg segíteni a támogatóit a választási vereség feldolgozásában?

Nem az a kérdés tehát, hogy hogyan magyarázták, értelmezték a tábor megszólalói a választási vereséget, hanem az, hogy akár magyarázattal, akár más eszközökkel, hogyan próbáltak meg érzelmi segítséget nyújtani a támogatóiknak, és pedig avégett, hogy például az érzelmi összhang megteremtésével akadályozzák meg a lemorzsolódást. Mivel pedig a vereség, a társadalmi normákkal szembeni alulmaradás gyakran vezet szégyenhez és büntudathoz (Lewis, 2008), a kompenzációs próbálkozások pedig büszkeséghez és hübriszhez (Pelizza, 2020), ezért különösen fontos lesz azt megvizsgálunk, hogy ezek a morális érzelmek hogyan jelentek meg a nyilvánosságban.

VÁLASZTÁSI VERESÉG ÉS REPUTÁCIÓVÉDELEM A SZAKIRODALOMBAN

A politikai kommunikáció irodalma nem jeleskedik a választási vereség kommunikációjának a kutatásában. Alig találni olyan munkát, amelyik azzal foglalkoznék, hogyan dolgozza fel kommunikációs szinten valamely politikai erő a maga vereségét (Sarfo–Kantankah, 2019, Osisanvo–Alugbin, 2019, Bachryj-Krzywaznia, 2021).² Ugyanakkor politikusok és politikai szervezetek is alkal-

maznak public relations eszközöket, s ezek jó része éppen az aktort ért támadások vagy katasztrófák kezeléséről szól (Achter, 2000, Sheldon–Sallot, 2008), mint például egy politikus hűtlensége vagy korrupciós botránya, vagyis olyan esetek, amelyek megtépázzák a szervezet vagy a politikus hírnevét, fenyegetik imázsát. A public relations abban nyújt segítséget: hogyan állítsuk helyre a jó hírünket valamilyen negatív történés, külső támadás után?

A public relations-nek két további fontos tanulsága van: az egyiknek a *szegmentáció* az alapja, a másiknak a *branding*.

A szegmentáció premisszája szerint a közönség sosem homogén, hanem célcsoportokra osztható és osztható fel, s azután ezekkel egyenként kell kommunikálni (Grunig–Hunt, 1984, Strömbäck–Kiousis, 2020). Nem minden szavazó éli és szenved meg ugyanúgy a vereséget. A párttal és politikussal való azonosulás mértéke eltér, ezért jó, ha a kommunikátor változatos eszközökkel él, mert a különböző közönségcsoportoknak különböző gondozásra van szükségük. Például azok az igazán kétségbeesettek a támogatók között, akik a leginkább azonosultak a párttal és politikussal a vereséget megelőzően. Amikor tehát a szervezet helyreállítja a maga imázsát, jó hírét, akkor egyben enyhíti a támogatói, a vele azonosulók önképében bekövetkezett károkat, az eltérő mértékben és módon lesújtottakét eltérő mértékben és módon.

A branding üzenete a szervezetek számára az, hogy a követők nem csak racionális alapon viszonyulnak hozzájuk, hanem érzelmi viszonyt is kialakítanak velük kapcsolatban (Duffy, 2003; Marcus, 2004). Márpedig a politikai identitásnak, úgy is, mint a szociális identitás politikai változatának (Huddy, 2001 és 2013), az egyik összetevője az érzelmi egység (Tajfel, 1972). A politikai közösség tagja nemcsak politikai tudást és politikai értékeléseket vesz át a közösségtől, hanem érzelmeket is. A támogatót pozitív érzelmi viszony fűzi a saját politikai közösségéhez és a (politikai) folyamatokkal kapcsolatos érzelmei is követik a közösségének az érzelmeit. Ez a kognitív, értékelő és érzelmi egybeesés összegződik politikai identitássá. A tudást, értékelést és érzelmeket pedig általában a politikai közösség prototípussá vált szereplője, például a pártelnök, vagy más vezető személyiségei mutatják fel a számára (Hogg, 2001).

MÓDSZER ÉS ADATOK

A kutatás azt vizsgálta meg, hogy 2022. április 3-tól kezdve a hónap végéig az ellenzéki összefogáshoz (a továbbiakban sokszor: ellenzék) tartozó erők milyen kommunikációs erőfeszítéseket tettek, s ezek hogyan viszonyulnak az imázs helyreállítás public relations-ben alkalmazott stratégiáihoz. Másképpen fogalmazva: megfeleltethetők-e az ellenzéki összefogás vereségkommunikációjának fogásai a public relations irodalmában a reputáció reparálásával kap-

csolatban megfigyelt és ajánlott stratégiáknak. Ezek leírásához a William Benoit által kidolgozott modellt (Benoit, 2015) vettük alapul.

Benoit-nál az imázst helyreállító stratégiák öt típusra oszlanak, amelyek közül három több altípust foglal magába. Az öt típus megnevezése:

- Tagadás (*Denial*),
- A felelősség elhárítása (*Evade responsibility*),
- Az eset kellemetlen voltának csökkentése (*Reduce offensiveness*)
- Korrigáló cselekvés (*Corrective action*)
- Bocsánatkérés, beismerés, alárendelődés (*Mortification*)

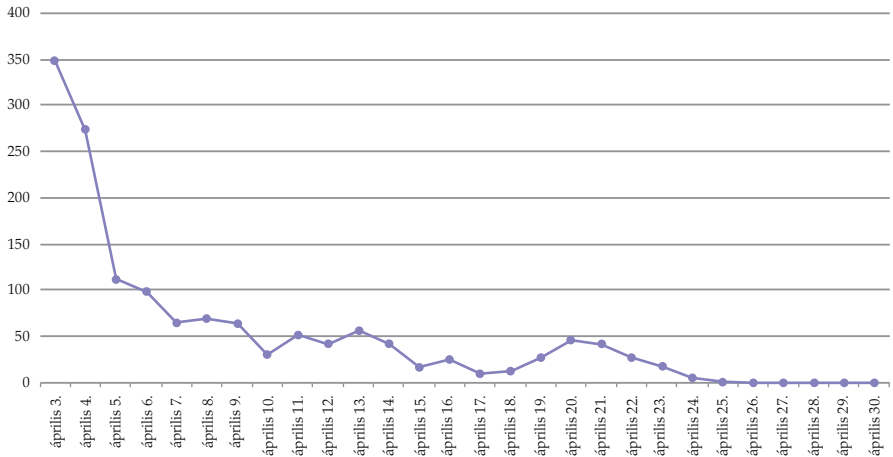
A *Tagadás* stratégiai megkérdőjelezi azt, hogy valami olyan történt volna, ami veszélyeztetheti a szervezet jó hírét. A *felelősség elhárítása* alá tartozók elismerik, hogy történt valami potenciálisan imázs romboló, de megpróbálják elhárítani a szervezet felelősségét a bekövetkezettekért. A harmadik stratégiai csoport csökkenti a következmények súlyosságát. A negyedik, a *Korrigáló cselekvés* stratégiája belátja azt, hogy a történetek súlyos következményekkel járnak és ezért a szervezet olyan ígérekkel áll elő, amelyek meggyőzik a releváns közönséget, hogy a jövőben nem fog hasonló előfordulni. Végül a *Bocsánatkérés, beismerés, alárendelődés* is választható stratégia, különösen akkor, ha más utak eltorlaszolódnak.

A kutatási kérdés megválaszolásához a következő online oldalak anyagait néztük át: *index.hu*, *24.hu*, *hvg.hu*, *mandiner.hu*, *origo.hu*, *hirado.hu*. Azokat a cikkeket tettük meg kiindulópontnak, amelyekben megtalálhatók voltak a következő szavak: *választások, kampány, kétharmad, ellenzék*.³ Számos cikk a hat portálon kívüli dokumentumokat foglalta össze, ezért ilyenkor elolvastuk vagy meghallgattuk, megnéztük a beágyazott vagy belinkelt anyagot is. Az ellenzéki politikai tábor megszólalásai érdekeltek bennünket: a kormánykritikus médiaoldalak saját kommentárjai, az ellenzéki összefogás politikusainak a megszólalásai, interjúi és közösségimédia-posztjai.

Az így felhalmozódott anyagot igyekeztünk megfeleltetni a Benoit által kidolgozott modell egyes összetevőinek. Ilyenformán deduktív kvalitatív tartalomelemzést hajtottunk végre. Célunk a keletkezett kommunikációs anyag tematikus rendezése volt, olyan rendezés, amelyik változatos érzelmi ajánlatok megkülönböztetését is lehetővé tette.

EREDMÉNYEK

A választás napjától a hónap végéig tartó 28 nap alatt összesen 1480 darab anyag felelt meg a keresésnek, tehát tartalmazta a *választások, kampány, kétharmad, ellenzék* szavakat az említett hat portálon. Az 1. ábra az írások időbeli eloszlását mutatja.

1. ábra. Darabszámok, naponta

Mint látható, a választás napján 348 darab cikk jelent meg az oldalakon, még másnap is magas a darabszám (274), de harmadnaptól lassú csökkenés kezdődik egészen április 24-ig. Pontosan három héttel a választás vasárnapja után nullára csökken a vonatkozó írások száma. Ekkorra a mindennapos politikai történések kiszorítják a választásokra irányuló reflexiót.

A vereség okozta megrendüléssel tehát csak három hétig foglalkozott a politikai tábor. A hvg.hu és a 24.hu, a leginkább a kormánykritikus oldalhoz sorolható két portál, valójában csak egy hétig tárgyalta intenzíven a választási híreket, április 10-től kezdve ezek mennyisége leesett napi 10 alá. Az április 20. környéki viszonylag magas számokat elsősorban a jobboldalinak tekinthető média, a Mandiner és az Origo állította elő.

VERESÉGGKOMMUNIKÁCIÓS STRATÉGIÁK

A továbbiakban a William Benoit által definiált típusoknak és a hármuk altípusainak megfeleltethető ellenzéki vereségkommunikációs erőfeszítéseket mutatjuk be. A típusokat példákkal illusztráljuk.

Tagadás

A *Tagadás* célja annak az elhitése, hogy a (politikai) szervezettel nem történt meg a negatív percepció alá eső eset, vagyis, ha történt is negatív esemény, abban az adott szervezet nem volt érintett. Ez a jelen esetben azt az üzenetet

produkálná, hogy a politikai erő nem veszített április 3-án, tehát a támogatóinak nem kell kétségbeesniük. A stratégiának két változata van: az *Egyszerű tagadás* és az *Áthárítás*. Az előbbi szerint a szervezet nem veszített, a második azt is megmondja, hogy ki más szenvedte el a vereséget.

Egyszerű tagadás

Április 3-át követően nem volt olyan ellenzéki párt vagy politikus, amelyik azt állította volna, hogy az ellenzéki összefogás nem veszített a választásokon. A legközelebb ehhez Jakab Péter került, amikor a választások estéjén videó üzenetében⁴ azt mondta, hogy bármilyen lett is az eredmény, az Orbán Viktor vezette kormány néhány héten vagy hónapon belül meg fog bukni, ezért az ellenzéknek készen kell állnia a kormányzás átvételére. Ennek az üzenetnek a lehetséges értelme az, hogy a választási vereségtől nyugodtan eltekinthetünk, mert az összefogott ellenzék továbbra is ott áll a kormányzás kapujában.

Hasonló ehhez az az üzenet, amelyik a Demokratikus Koalícióval kapcsolatban fogalmazódott meg, tudniillik az, hogy a párt inkább győztes, mint vesztes, hiszen az ellenzéken belül a legnagyobbá vált. Megjelent ez olyan formában is, hogy ketten örülhetnek az április 3-i eredményeknek: Orbán Viktor és Gyurcsány Ferenc.⁵ A DK elnöke a választásokat értékelve⁶ azt a képet használta, hogy amikor elég a városi zeneiskola, akkor nem nagyon számít, hogy a mi kislányunk a legjobb zongoratanövendék. Vagyis bár osztozunk a vereség fölött érzett szomorúságban, de mégis csak mi értük el a legjobb eredményt a saját oldalunkon. Akinek tehát megnyugtatóra van szüksége, fordulhat ehhez a logikához és a tendenciához, hogy legközelebb a DK kormányzati szintre fog felemelkedni, különösen, ha a kampányban részt vehet Gyurcsány Ferenc is, akit most a miniszterelnök-jelölt eltiltott a szerepléstől. Ráadásul az utóbbi miatt maga Gyurcsány Ferenc nem vesztes, hiszen nem volt jelen a versenyben, nem volt mit elveszítenie.

Ezt a stratégiát erősítette a médiában megszólaló politológus is. Ha a politikában számít a teljesítmény, akkor Gyurcsány Ferenc aligha megkérdőjelezhető teljesítményt mutatott fel a pártja megalakítása óta eltelt idő alatt.⁷ Ez a felfogás szétválasztja az ellenzék vereségét és a párt, azon belül a pártelnök győzelmét, és így Gyurcsány Ferenc majdhogynem győztesnek minősül.

A DK-éhoz hasonló interpretációval állt elő a Magyar Szocialista Párt társelnöke. Egy televíziós interjújában azt fejtette, hogy a pártja sokkal jobb eredményeket ért el a választásokon, mint az ellenzék számos további szervezete.⁸ Ebben az értelemben az MSZP nem veszített, mások kampányoltak hibásan és hoztak a vártnál kevesebb szavazatot.

Látható, hogy az *Egyszerű tagadás* csak akkor működik, ha a saját szervezetet elválasztjuk az ellenzéki koalíció egészétől. Így lehet találni olyan szempontokat és statisztikai megközelítést, amelyik alapján azt lehet sugallni, hogy a saját párt nem részese a vereségnek. A stratégia sikere attól függ, hogy van-e,

illetve létrehozható-e olyan választói csoport, amelyik annak ellenére képes megvigasztalódni és örülni egy-egy párt jó eredményének, hogy az az ellenzék egészének a vereségén belül értelmezhető csak.

Volt azután, aki szerint a választási eredmények mögött az áll, hogy az emberek a Fidesz további kormányzását akarták. „Nagyon egyszerű: az emberek ezt akarták. Nem az ellenzék teljesítményével volt gond [...]. A magyarok többsége jelenleg olyan rendszerben szeretne élni, ahol nincs érdemi alternatívája az irányító politikai akaratnak. Ennek a 19. század óta megvan a hagyománya.”⁹

Az ellenzék tehát nem veszített, de ha mégis, akkor sem a riválisával, hanem a történelmi szükségszerűséggel szemben, ami viszont aligha róható fel neki.

Áthárítás

Ritkán sikeres a tagadás anélkül, hogy megmondaná: ha nem a szervezet, akkor ki vagy mi érintett a kedvezőtlen fejlemény által, tulajdonképpen ki veszített. Az összefogást alkotó pártok némelyike vélhetően már április 3-át megelőzően úgy döntött, hogy vereség esetén nem az összefogásnak, hanem a saját szervezetének és politikusainak a jó hírét kell szem előtt tartani akkor, amikor megfogalmazza a válaszukat.

Időben először az *Áthárítás* stratégiájával is Jakab Péter élt. Az idézett videóüzenetében azt mondta, hogy Márki-Zay Péter, az ellenzék miniszterelnök-jelöltje, szemben az ígéretével, nem leváltotta, hanem megbuktatta az ellenzéket. Nem az ellenzék, főleg nem a Jobbik veszített, hanem csak Márki-Zay Péter. Egy interjúban arról beszélt, hogy a miniszterelnök-jelölt „nagyon sok hibát elkövetett, amit sajnós a választók megbosszultak [...]”¹⁰

Ugyanezt a stratégiát alkalmazta Gyurcsány Ferenc is. Szerinte a miniszterelnök-jelölt nem teljesítette a kapitányi szerephez társuló köteleességeket.¹¹ Az idézett beszédében ehhez hozzátette, hogy a jelöltet megtaláló előválasztás is rossz megoldásnak bizonyult.¹²

A stratégia legbonyolultabb változatát az egyik szakértő kínálta. Szerinte a vereség fő oka az ellenzéki szavazók alacsony részvétele volt. Sokaknak nem volt ellenére a Fidesz kialakította rendszer megszilárdulása, már csak azért sem, mert Márki-Zay Péter azt mondta a kampány alatt, hogy mindent folytatni akar abból, amit a kormánypártok elkezdtek. „A választás előtt nem rajzolódott ki a Fidesztől markánsan eltérő ellenzéki társadalomkép. Helyette az rajzolódott ki, hogy Márki-Zay Péter folytatni szeretné az orbánizmust, csak Orbán nélkül. Ez ellene játszott annak, hogy erősödjön az ellenzéki részvétel a választáson.”¹³

Számos további megfogalmazás tolta az előtérbe a miniszterelnök-jelöltet: végtelen monológgá változtatta a kampányt,¹⁴ jellemző rá a politikai kommunikációs nárcizmus,¹⁵ stb. Összességében olyan sokféle és szinte általánosnak

mondható kritika érte a jelöltet, hogy ez arra utalt: a távozását szeretnék. A távozás pedig szégyencselekvés, az ilyen irányú nyomás pedig a megszégyenítéssel ér fel.

Az Áthárítás cselekvéses megvalósítása volt az, hogy a vereség estéjén csak a Párbeszéd és a Momentum elnöke jelent meg Márki-Zay Péterrel a színpadon:¹⁶ nem jelenünk meg, mert nincsen részünk a választási vereségben.

Márki-Zay Péter az áthárítási kísérletekre azt válaszolta, hogy bár a kampány alatti kommunikációja nem volt tökéletes, de az adatok szerint a Jobbikot kivéve az ellenzéki összefogás nem veszített: a Mi Hazánk bejutása a Parlamentbe és az MKKP kívül maradása azt bizonyítja, hogy a koalíció a jobboldalon veszített szavazatokat.¹⁷ Elég hamar uralkodóvá vált ez a narratíva, tudniillik, hogy a Jobbik szavazói tűntek el, kutatóintézeti elemzés is ezt említette.¹⁸

Bár a jelölt volt az *Áthárítás* leggyakoribb célpontja, a főpolgármestert is gyakran megtalálta a stratégia. Például az LMP egyik vezetője ráhárította annak felelősségét, amit mások is hibának minősítettek,¹⁹ hogy az alapvetően baloldali ellenzéki összefogásnak jobboldali miniszterelnök-jelöltje lett.²⁰

Történt kísérlet arra is, hogy a vereséget a tanácsadókkal kapcsolják össze.²¹ Eszerint az általuk adott fals előrejelzésekre támaszkodva keltettek a politikusok hamis reményt a hívekben. Mivel a támogató a politikussal és nem a szakértőivel azonosul, ezért segíthet a vereség utáni lemorzsolódás megállításában az, ha a hibát eloldjuk a politikusoktól.

Volt egy nagy csoport, amelyik szinte kizárólag az *Áthárítás* stratégiáját követte.²² Ez a tábor médiájából, közvélemény-kutatóiból és a nyilvánosságban megszólaló értelmiségéből állt. Az nem merült fel a vereség utáni kommentárookban, hogy mivel a maguk eszközeivel ők is részei voltak az ellenzék kampányának, ezért a politikusok veresége egyben az övék is és főleg az előzetes reménykeltés okán a történetek lelki következményeiben nekik is megvan a maguk része. A saját kudarc megvallását jobbára a politikusok pellengérré állításával helyettesítették – jobb- és baloldaliakéval egyaránt. Ezekben a kommentárookban vaskosan jelen volt a kormány és a kormánypártok éles elítélése,²³ az összefogás eleve halálraítélt voltának,²⁴ a kampányának és a miniszterelnök-jelölt rossz kommunikációjának a taglalása.²⁵ Volt, aki különbséget tett a politikusok között abban, hogy ki felelős egyetemlegesen, tudniillik Gyurcsány Ferenc,²⁶ és ki csak bizonyos vonatkozásokban, például Márki-Zay Péter és Jakab Péter.²⁷ Ha megjelent önkritika, az általában nagyon enyhe volt, sporadikus és személyes,²⁸ néha csak abban tetten érhető, hogy a megszólaló többszám első személyben²⁹ fogalmazta meg azt, hogy mit tett az ellenzéki összefogás rosszul.

Pedig nem egy értelmiségi bevallotta, hogy a választásokat megelőzően nem a valós véleményét posztolta: „Nincs kedvem Magyarországra menni, a

legkevesebb illúziónk sincs a választások végkimeneteléről, de hetek óta kötelességszerűen posztolgatunk. Úgy teszünk, mintha még mindig lenne valóságtartalma ennek az intézménynek, pedig – pedig.”³⁰

Az ilyen típusú szerepvállalásra utalhatott a kevés olyan poszt egyike, amelyik, ha érintőlegesen is, de felvetette a holdudvar felelősségét: „Márki-Zay Péter hozzájárult az ellenzék gigantikus összeomlásához, de nem ő az okozója. Egy kívülálló, aki belecsöppent a politikába és felolvasta az ellenzéki kommenteket. Alapvetően az ellenzéki kommentekkel van baj, és elsősorban azokkal, akik gerjesztették azokat. Ám sok százezer ember újból elhitte, hogy az az igazság, és hitt MZP-nek, MZP-ben. Nem kis részben azért, mert az ellenzéki véleményformálók és ellenzéki vezetők ezt mondták nekik.”³¹

A felelősség elhárítása (*Evade responsibility*)

Ha a szervezet nem tudja meggyőzően tagadni azt, hogy valami negatív történés ment végbe, hogy része volt a vereségben, akkor megpróbálhatja elhárítani a felelősséget, például az akaratlagosság tagadásával. Megtörtént, de mégsem mi tehetünk róla. A szervezet ilyenkor áldozatnak mutatja magát: vagy külső erők, vagy a saját morális feddhetetlensége áldozatának. A csoportba négy fő stratégia tartozik, de ezek közül csak háromra találunk példát.

Kivitelezhetetlenség

Az erre történő hivatkozás szinte minden ellenzéki erő kommunikációjában megjelent. Elsősorban a kormánypártok médiatúlsúlyára és pénzbeli fölényére hivatkoztak, de sűrűn említették a Nemzeti Együttműködés Rendszerét, mint a politikai és kampány viszonyok olyan elrendezését, amelyben lehetetlen nyerni.³² Nem volt ebben könnyű dolga azoknak a jelölteknek, akik megnyerték a maguk választókerületét, hiszen a lokális viszonyok nem különböztek érdemben az országotól.³³ A képviselőjelöltek többsége azonban veszített, így a kommunikáció túlnyomó része a *Kivitelezhetetlenség* stratégiáját követte. S az áthághatatlan akadályok leírása után le is vonták a következtetést, hogy a NER-nek kell eltűnnie, de legalább a médiahelyzetnek kell gyökeresen megváltoznia ahhoz, hogy bárkinek esélye legyen a Fidesz ellen. Az már változó volt, hogy ezt a változást kitől vagy mitől várták.³⁴

Volt olyan érvelés is, hogy a rendszer megdönthetetlennek látszott előre is, ez mégsem magyaráz meg mindent. „[...] tudtuk milyen feltételekkel lehet politizálni ellenzékben Magyarországon, de elindultunk ezen a választáson. Súlyos vereséget szenvedtünk, de ezt csak súlyosbítja, ha utólag a körülmények-re próbáljuk fogni. Nagyobb vereség volt ez annál, mint amit a Fidesz túlhatalma magyarázhatna, ezért érdemes először magunkba keresni a hibát.”³⁵

Ahogy az előbb utaltam rá, megjelent a stratégiának az a speciális változata, amelyik szerint az állampolgárok összességének az állapota tette lehetlenné az ellenzéki összefogás győzelmét. Eszerint, ahogy az ellenzék jelszava is állította, a hatalom a népé,³⁶ a nép pedig a kormányzás folytatására adott felhatalmazást, éspedig vagy azért, mert becsapta magát, vagy azért, mert eladta a szavazatát az év elején elindult kormányzati osztogatás sodrában. A nép, az állampolgárok siralmas állapotát elsősorban a tábor értelmisége rótta fel; van, aki ezt visszavezette ugyan a kormánypártok káros hatására,³⁷ de mások úgy látták, hogy nem érdemes újra és újra rögzíteni ezt az összefüggést, elég ott kezdeni a leírást, hogy ez az ország menthetetlen, tulajdonképpen már nem is létezik.³⁸

A *Kivitelezhetetlenség* stratégiája felmenthette ugyan az ellenzéki összefogást általában és az egyes pártokat és politikusokat azon belül, de aligha nyugtathatta meg a vereség miatt csalódott támogatókat, hiszen arra is utalt, hogy nem igen van miben bízni a jövőt illetően. Ugyanakkor bár a kivitelezhetetlenségre hivatkozás rendre kihívta a kritikát, hogy akkor miért indultak el egyáltalán a választásokon, a szinte egyöntetű válasz akár büszkeségre is okot adhatott: azért, mert a minimális esélyt is ki kell használni, tehát az ellenzéki tábor politikusai a lebíráthatatlan ellenséggel is szembe szálltak és szembe fognak szállni ezután is. A válságkommunikáció egyik tanácsa a kommunikáló szervezet számára, hogy a katasztrófát illetően is fel kell tudni mutatni hősokeket (Meyers–Holusha 1986: 46.). Olyan embereket, akik emberfeletti teljesítményt mutattak fel a küzdelem során. A *Kivitelezhetetlenség* tehát a szervezetből áldozatot formál ugyan, de néhányan éppen azáltal nemesednek hőökké, hogy a vállalkozás kilátástalansága ellenére felvették a harcot.³⁹ Ily módon a politikai közösséghez tartozó támogató is konvertálhatja a szégyenét büszkeséggé.

*Vis maior*⁴⁰

A *Vis maior* stratégiája olyan váratlan eseményre hivatkozik, amelyik megakadályozta, hogy a szervezet el tudja kerülni a negatív végkifejletet.

A vereségkommunikációban ezt a szerepet néhány esetben az orosz–ukrán háború töltötte be. A stratégiát alkalmazók narratívája szerint az ellenzék győzött volna, ha nem tör ki a háború, és az annak nyomán elkerülhetetlenül kialakult félelem és bizonytalanság nem löki a választókat a kormányoldal karjába. Természetes, hogy a háborús veszély közepette az állampolgárok bizonyosságot és stabilitást keresnek valamiben, és ez a kormányzás folytonossága.⁴¹

Tordai Bence azt nyilatkozta: „Egyszerűen szembejött a történelem. Megszembefordultam a Fidesz propagandagépezetével. A történelemre kellett reagálni, de azt nem lehetett beárazni, arra nem lehetett felkészülni.”⁴²

Jó szándék

A szervezet választhatja azt a felelősségcsökkentő stratégiát is, amelyik szerint a jó szándéka ellenére következett be a negatívnak feltűnő és minősülő történet. A szervezet jót akart, ezért megtett valamit, de annak nem várt, sőt, kifejezetten nem kívánt következményei lettek.

A *Jó szándék* stratégiája vereségkommunikációs alkalmazásának az egyik esete az a magyarázat volt, hogy utólag látni ugyan, hogy a Jobbik nem volt képes átvinni a szavazóit az ellenzéki összefogás tömbjébe, és így az ellenzék veszített, de a Jobbik néppártosodása nagyon is helyes lépés és folyamat volt, csak nem járt a megfelelő következménnyel.⁴³ Mások is említették azt, hogy az összefogás vagy az előválasztás nagyon jó szándékú megoldás volt, de utóbb a visszájára fordult: a vereségnek lett az oka, hiszen a szavazók egy része nem volt hajlandó egy általa nem szeretett politikusra szavazni a választókerületben és az ilyenekkel bővelkedő listára szavazni országosan, az előválasztás pedig nagyon rossz miniszterelnök-jelöltet eredményezett, akitől aztán nem lehetett megszabadulni.⁴⁴

A történet kellemetlen voltának csökkentése (*Reduce offensiveness*)

A szervezet a felelőssége helyett megpróbálhatja a bekövetkezettek súlyosságát csökkenteni. Ha a releváns közönség, a támogatók meggyőzhetőek arról, hogy a választási vereség kevésbé súlyos például a következményeiben, mint amilyenek az első pillanatban érződik, akkor csökkennie kell a csalódás, a kétségbeesés és a szervezetből való kiábrándulás súlyosságának is.

A csoportba Benoit-nál hat stratégia tartozik, de nekünk csak négyre van szükségünk.

Megerősítés

A szervezet imázsának olyan megerősítéséről van itt szó, amelyik a korábbi sikerekre alapozva akarja valamilyen mértékben elterelni a figyelmet a jelen kellemetlen élményéről.

A Jobbik elnökének már említett utalása a néppártosodásra és a párt által hozott „véráldozatra” a *Megerősítés* stratégiájához tartozik. Amint azok a fejtegetései is, amelyek szerint sokat nőtt a párt támogatottsága mióta ő vette át a vezetést. Ez utóbbi nem a Jobbik megerősítését és az imázs helyreállítását célozhatta, mint inkább a politikus személyes reputációjáét. Erre annál is inkább szüksége volt Jakab Péternek, mert már a parlamenti ciklus alatt és a választási vereséget követően is számos támadás érte a kommunikációs stílusa miatt. Ahogy láttuk, a politikus az Áthárítás eljárását választotta, s az esetleges elmarasztalásokat a *Megerősítés*re alapozott büszkeséggel, büszkélkedéssel próbálta félretolni.

Megtalálható a *Megerősítés* a Momentum kommunikációjában is. Az egyik vezető így ír a vereség másnapján, miután az eredményt „letaglózónak” és „fájónak” minősítette: „A Momentum pedig az a közösség, amit néhány éve páran alapítottunk azért, hogy változást érjünk el, mára parlamenti párt lett, felkészült, tehetséges és elszánt képviselőkkel.”⁴⁵

A párt tehát sikeres, néhány év alatt bejutott az Országgyűlésbe, ráadásul a politikusai felkészültek, tehetségesek és elszántak.

A *Megerősítés* elsősorban a civileknek, az aktivistáknak és a szavazatszám-lálóknak szóló hálálkodásokban van jelen. Mindegyik megállapítja, milyen „elképesztő,”⁴⁶ „emberfeletti”⁴⁷ munkát tettek a kampányba, és ezért köszönet jár és annak az elismerése, hogy nem ők tehetnek a vereségről. Szélesebben értve, mindenki büszke lehet arra, hogy részese volt a küzdelemnek, még ha csak egyszerű szimpatizáns választóként is.

Differenciálás

A *Differenciálás* stratégiája alapján a szervezet azt kommunikálja, hogy a történés bekövetkezett ugyan, de kevésbé negatív, mint amilyennek tűnik.

A válságkommunikáció alkalmával többen megemlézték, hogy bár vidéken a kormánypártok győztek, a főváros megmaradt ellenzékiné.⁴⁸ És mivel Budapest hagyományosan a legnyugatosabb és legeurópaibb településnek minősül a baloldali diskurzusokban, ezért az ellenzék büszke lehet a maga fejlettségére és európaiságára, s ezzel enyhítheti a vereség miatti rossz érzéseit. A stratégia hatékonyságához az szükséges, hogy a megszólaló ne említse a kormánypártok fővárosi eredményeinek jelentős javulását.⁴⁹

Az egyik kommentárban ezt olvassuk: „Mégis amellet érvelek, hogy túlzó és leegyszerűsítő arról beszélni, hogy az összefogás semmilyen politikailag értelmezhető eredményt nem hozott. Tudom, a győzelemről vagy minimálisan a kétharmad megakadályozásáról szőtt ellenzéki álmok még füstölgő romjai között erről értekezni szinte kegyeletsértő, mégis arra biztatnám az olvasót, hogy vegye észre a most parányinak látszó eredményeket is, mert a túlzó értelmezések rossz jövőbeni döntéseknek ágyaznak meg.”⁵⁰

Jelentett némi gyógyírt a vereségre az, hogy az ugyanazon a napon tartott népszavazás érvénytelen lett.⁵¹

Érzelemszabályozási és morális érzelmi szempontból a stratégia haszna az, hogy a vereség globális bukásból részleges kudarccá válik, ezért sokkal kisebb lesz az esélye a szégyenérzetnek, és egyben megnyílik az út arra, hogy a politikai közösség megtalálja a rész kudarcok legközelebbi elkerülésének a módját.

A vádoló megtámadása

Az imázs helyreállítására általában akkor kényszerül egy szervezet, ha valaki megtámadja: meggyanúsítja valamilyen elfogadhatatlan tettel. Ilyenkor tehát

pontosan lehet tudni, hogy ki vagy mi a támadó. A támadó nagyon gyakran a történesek áldozata vagy az áldozatának tünteti fel magát. A szervezet választhatja azt az utat, hogy megkérdőjelezi a támadó áldozat voltát, például úgy, hogy felveti: vajon az áldozat nem felelős-e legalább részben azért, ami vele történt. A másik fő megoldás az, hogy a szervezet aláássa a támadó hitelességét.

Az áldozat, a csalódott és magát becsapottnak érző – és ezért esetleg az ellenzéki politikusokkal szemben kritikával élő – állampolgárral azt próbálta néhány megszólaló érzékeltetni, hogy az előválasztáson résztvevők szabadították rá a győzelem kapujában álló pártokra Márki-Zay Pétert, mint miniszterelnök-jelöltet, aki aztán tönkretette az esélyeket.⁵² Vagyis az ellenzéki pártokat kritizáló állampolgárok vagy más megszólalók előbb nézzenek szembe a saját felelősségükkel az előválasztás erőltetését vagy az azon leadott szavazatukat illetően. Ennek egyik óvatos megfogalmazását hallhattuk Gyurcsány Ferentől, amikor azt állította, hogy Dobrev Klára miniszterelnök-jelöltsége esetén az ellenzék győzött volna.

A stratégia egy további verziója szintén Gyurcsány Ferenchez kötődik. 2006 óta ismételtetik sokan a politikai élet mindkét oldalán azt, hogy neki el kellene tűnnie a politikából. Ez a kritika és javaslat a mostani vereség után is megfogalmazódik számos helyen. Maga a volt miniszterelnök erre a következőképpen reagált: „Orbán Viktor részéről a gyurcsányozás politikai gesztus, valójában a gátlástalanságnak a megnyilvánulása. De az ellenzéki oldalon ez intellektuális és erkölcsi silányság.”⁵³

Másképpen fogalmazva: aki ezzel támad, az intellektuálisan és erkölcsileg silány, tehát nem méltó a figyelemre. Ugyanő ugyanott azzal is igyekezett hirtelenné tenni az olyan támadásokat, melyek a pártelnökök és így az ő lemondását követelték, hogy nem többek azok, mint ventilálások, tehát a nyilvánosságban megszólaló aktor csak a saját rosszkedvét akarja így levezetni, de valójában nem gondolja komolyan végig azt, amit javasol, ráadásul segíti az ellenfelet.

Kompenzáció

A szervezet gyakran választja azt, hogy kompenzálja a kárvallottakat. Választási vereség esetén a *Kompenzáció* stratégiája alá sorolhatjuk például azokat az ígéreteket, hogy a tábor politikai vezetői „nem hagyják az út szélén”, nem hagyják védtelenül a mellettük aktívan kiálló, dolgozó és esetleg a jövőben a győztesek által meghurcolni akart híveiket. Bárkit támadás ér, jelentkezzen, és mi megvédjük, segítünk rajta.⁵⁴ Hasonlóképpen *Kompenzációnak* számíthat a kapcsolat, a kampány alatt kialakult közösség megőrzése, jövőbeli megerősítése.⁵⁵

Idesorolhatjuk azokat a gesztusokat is, amelyek explicit módon próbálják valamilyen kedvezőbb érzéssel helyettesíteni a vereségből kialakult szűgyen-

érzetet vagy büntudatot. Például az egyik közíró arról beszélt, hogy habár Márki-Zay Pétert sokszor megrótták azért a kijelentéséért, hogy a NATO kérése esetén katonát is küldene Ukrajna megsegítésére, valójában „ez az ellenzéki miniszterelnök-jelölt dicsősége és nem szégyene.”⁵⁶ De élt az érzelemtranszformáció módszerével Gyurcsány Ferenc is. Arra szólította fel a híveit, hogy mindnyájan legyenek gyurcsányok. Amit tehát a jobboldali és baloldali ellenfelek szégyenteljesnek próbálnak beállítani, arra legyenek inkább büszkék.⁵⁷

Korrigáló cselekvés (*Corrective action*)

A *Korrigáló cselekvés* stratégiája több dolgot is megold egyszerre. Amikor meghirdetjük, hogy miket fogunk tenni, ezzel jelezzük, hogy máris tisztáztuk, mi-ben hibáztunk és kik követték el a hibákat, sőt, már azt is kidolgoztuk, hogyan lehetne elkerülni a katasztrófa újbóli bekövetkezését. Mindez pedig annak a sugalmazásával jár együtt, hogy nem tört minket össze a vereség, hanem cselekvőképesek vagyunk. A *Korrigáló cselekvés* tehát utat mutat egy sikeresebb jövő felé, ezért kiutat kínál a lelki krízisből is.

A szembenézés, a tanulságok levonása, a hibákból való tanulás ígérete intenzíven jelen van az ellenzéki politikusok kommunikációjában.⁵⁸ Különösen erős ez Karácsony Gergely megszólalásaiban, aki éppen azért kárhoztatja politikustársait, mert azok túl gyorsan állnak elő változtatási javaslatokkal, holott előbb elegendő időt kell hagyni a történetek végiggondolására. Egy jobbkios vezető is a kapkodást veti Jakab Péter szemére.⁵⁹ A Momentum egyik politikusa szintén munkára szólít: „nem spórolhatjuk meg azt a munkát, ami vár ránk a következő napokban, hetekben, hónapokban: mindannyiunknak magunkba kell néznünk. Át kell gondolnunk, mit tehattunk volna még, át kell beszélünk, mit fogunk tenni most.”⁶⁰

A politikusi lemondás különösen alkalmas eszköz arra, hogy a szervezet felmutassa, valóban kész a korrekcióra, hiszen a régi megoldások emberei immár nem akadályozzák a megújulást. A lemondás ráadásul arra is alkalmas, hogy legyen személyes bűnbakja a tábor megszégyenülésének, ugyanis az eltűnés a legspecifikusabb szégyencselekvés: a bűnbak magára vállalja a politikai közösség bűneit és hibáit és ezért kiűzik vagy kiűzi saját magát a táborból, így segítve elő a megtisztulást (Girard, 2014).

Az egyik publicista ezt írta: „először annak szimbolikus jelzésére van szükség, hogy az ellenzék valóban mást is akar, mint ami eddig sem működött. A Parlament elhagyásának nem látják értelmét, talán igazuk is van. De akkor tessék más, egyértelmű jelzést adni arról, hogy még ott is másképp fognak viselkedni, hogy látják, látjuk a közös felelősséget, hogy némi elemezgetés után nem ugyanazok, ugyanazt folytatják, ugyanúgy.”⁶¹

További gyakori *Korrigáló cselekvés*nek tekinthetjük azokat a követeléseket és fogadkozásokat, hogy az ellenzéki pártok most már tényleg nyitni fognak a vidék felé, kimozdulnak Budapestről, „lemennek” a falvakba és kisvárosokba is, hogy ott jobban megismerjék az állampolgárok életét és igényeit.⁶² Egy momentumos politikus így beszél: „El kell menni vidékre. Nem akarom elhinni, hogy a társadalom többsége úgy gondolkozik, mint a Fidesz. Ha ezt nem így gondolnám, akkor nem politizálnék. Valójában a mi jövőképünkkel értene egyet a többség, azzal, amit az egészségügyről meg az oktatásról gondolunk, csak a Fidesz elnyomta őket más dolgokkal, meg ígéretekkel, meg osztogatással.”⁶³

Különösen releváns felfigyelni arra, amikor a *Korrigáló cselekvés* abban áll, hogy minden ugyanúgy folyik tovább, mint eddig. Több pártvezető, például az LMP és a Párbeszéd társelnöke egyszerre ígéri a tanulságok levonását, tehát változást és azt, hogy menni kell tovább az eddigi úton, tehát stabilitást. A DK elnöke is arról beszél, hogy az álmuk és a hitük és az utóbbiból egyértelműen következő politikai teendők nem változtak: továbbra is egy másik Magyarország a cél, csak most késedelmet szenvedett az ügy.

Elsősorban Márki-Zay Péter, de más politikai vezetők is, főként az első napok alatt, saját tervek helyett arról beszélnek, hogy a jövődő győzelemnek valamilyen rajtuk kívül álló tényező jóvoltából kell bekövetkeznie. Gyurcsány Ferenc arra utal, hogy egyszer el fog jönni az európai Magyarország, ez elkerülhetetlen. Jakab Péter azt mondja, hogy a jobboldali kormányra rá fog szakadni a gazdasági helyzet és ez hozza el az ellenzék kormányzati pozícióját. Márki-Zay Péter pedig azt sejteti, hogy a morális, az erkölcsi helyesség egy idő után a most még az ebben a tekintetben tudatlan kormánypárti szavazókat is át fogja hatni, és ebből önmagában is következik, hogy legközelebb a jobboldal ellen szavaznak majd. Hasonló fordulatban reménykedik Tóta W. Árpád: az állampolgároknak kell megváltozniuk ahhoz, hogy Magyarország végre csatlakozzék a Nyugathoz. Ezt ki kell várni és addig árnyékkormányt kell felállítani, hogy az ellenzék felkészülten fogadhassa a jobboldali kormányzás bukását.⁶⁴

Valamilyen külső tényező fogja tehát elhozni a győzelmet, például az európaizálódás szükségszerű győzelme vagy a társadalmi feszültségek elviselhetetlenné válása, esetleg az állampolgárok megigazulása. Valószínűleg nehéz lenne mást mondani megnyugtatóan azt követően, hogy a politikusok a kampány alatt arról beszéltek, hogy az összefogással megtalálták az egyetlen utat a győzelemhez. Ha ez volt a biztos formula, akkor tényleg nem az ellenzéki politikusokon fog múlni a jövőbeli győzelem, hanem valamin, ami feltettük van, de biztosan érvényesül, mint a történelmi, a társadalmi vagy az erkölcsi szükségszerűség. Másrészt az út folytatásának magabiztos ígérete segíthet azoknak, akik azért inognának meg a választási vereség hatására, mert kétely támad bennük az eddig üdvöztőnek tartott út járhatóságát és kívána-

tosságát illetően. Íme, a politikai vezetők továbbra is biztosak a dolgukban, nem akarnak semmilyen radikális változást és ez egyben sugallja a pártok és politikusok változatlanságát is. Ha tehát az elkeseredett támogató valamely politikushoz, párthoz vagy ügryhöz kötődött, akkor kötődhet a továbbiakban is ezekhez.

Bocsánatkérés, megalázkodás, beismerés, alárendelődés (*Mortification*)

Benoit mindenekelőtt a *Mortification* stratégiáját javasolja minden szervezetnek. Az általa használt szó lefedi a megalázkodást, az önleértékelést, a beismerést és önmagunk mások igényeinek való alárendelését.

A *Bocsánatkéréssel* a szervezet legalább azt tudja demonstrálni, hogy nem közömbösek számára a morális szempontok. Egyáltalán nem mindegy ugyanakkor az, hogyan kér bocsánatot. Lehet globálisan és lehet specifikusan kérni bocsánatot. Az előbbi eset az, amikor a szervezet a történekekért általában kér bocsánatot, az utóbbi esetben viszont meg is mondja, hogy mik azok a komponensek, amikért bocsánatot kell kérnie. A lehetséges következmények eltérnek. A globális bocsánatkérés szélsőséges esetben annyira átfogó bűnelkövetést sugall, hogy arra csak a szégyenkezés és az ennek megfelelő szégyencselekvések lehetnek a megfelelő további reakciók a bocsánatkérő részéről. A specifikus bocsánatkérés a tettnek a specifikálásával megnyitja az utat afelé, hogy a szervezetnek ne szégyent kelljen éreznie, hanem elegendő legyen bűntudatot felmutatnia, ami ugyanakkor együtt jár azzal a kötelességgel, hogy tegyen valamit, ami az összes normasértő elemet korrigálja és azok áldozatait kompenzálja.

Politikai szempontból mindkét bocsánatkérési típusnak megvan a maga előnye és hátránya a szervezet szempontjából. A globális bocsánatkérés sokak megbántottságára lehet gyógyír, mert bárki úgy érezheti, hogy a bocsánatkérés az ő sérelmére vonatkozik. Ezzel szemben a bűntudat irányú bocsánatkérés esetében maradhatnak olyan megbántott támogatói csoportok, amelyek úgy érzik, hogy az ő sérelmük nem érdekkel bennünket, csak a többiért kértünk bocsánatot, az övékért nem.

A választási vereség nyomán a *Bocsánatkérés* a Momentum kommunikációjában jelent meg a legmarkánsabban és jelen volt a Párbeszéd,⁶⁵ valamint a Normális Élet Pártja megnyilvánulásában is.⁶⁶

Donáth Anna így írt: „Bocsánatot kérünk. Bocsánatot kérünk töletek, mert az Orbán-rendszer ellenzékeként nem tudtunk élni azzal a bizalommal, amit belénk fektettetek az elmúlt években, egészen az utolsó órákig.”⁶⁷

Jól látható, hogy itt a pártvezető a globális bocsánatkérést választotta, hiszen nem mondja meg, hogy mit tettek rosszul, ugyanakkor felmutatja a készségét az önértékelésre és a morális szembenézésre.

Bűntudat típusú bocsánatkérés például Márki-Zay Péternél található, aki elismeri, hogy a kommunikációja nem mindig volt szerencsés, nem egyszer kellett már a kampány alatt is korrigálnia saját szavait.⁶⁸

Az *Alárendelőds*, tehát a vélhető támogatói érzelmek tükrözése és ezáltal legitimálása szintén megtalálható a Momentum politikusainál. Az egyik vezető letaglózó és fájó eredményről ír,⁶⁹ a másik a sírásról.⁷⁰ Hadházy Ákos a vereség másnapján azzal kezdi a posztját, hogy: „Tudom, hogy az ország egyik fele ma reggel elkeseredve ébredt, a levegővétel is nehezen megy, szinte képtelenség megmozdulni is.”⁷¹

Ezt követően, a poszt végén gyászmunka elvégzésére szólít fel. Egy a baloldalnak a kampány alatt nagy nyilvánosságot nyújtó influenszer is könnyes szemmel és megtört hangon indítja a választási vereség utáni első videóját, és arról beszél, hogy mostanra elfogytak a könnyek.⁷² A Telex által megkérdezett egyik fiatal nő is említi, hogy az első néhány napban ki sem tudott kelni az ágyból, annyira megrázták az eredmények.⁷³ Mások sokról beszélnek.⁷⁴ A hvg.hu a gyerekek védelmében emel szót.⁷⁵ A külföldről posztoló rendező szerint „Ez az egész rettenetes. Olyan mintha ránk tolatott volna egy kamion.”⁷⁶ Az egyik publicista „Pusztító, elsőpró, megsemmisítő kudarcról” írt.⁷⁷ Egy győztes jelölt szerint az eredmény lesújtó.⁷⁸ Nagyon változatos érzelmek jelentek meg a szövegekben és a képeken és videókban is. Több kép is mutatott síró fiatalokat, nőket és férfiakat egyaránt.

A *Beismerés és Alárendelőds* egyik esete a kivándorlás, mint lehetséges út emlegetése. A kivándorlás, mint távozás és eltűnés, a szégyen cselekvéses kifejezése: szégyellem magam vagy azért, mert, szemben a győztesekkel, nem teljesítem a többség által elfogadott normákat, szabályokat és célokat, vagy azért, mert hazudtam magamnak, vagy csak a hazámat szégyellem, hogy (megint) így döntött. A megszólalók azt a következtetést vonják le a vereségből, hogy mivel a többség a kormánypártokat támogatja, ezért nekik itt nincsen helyük tovább, ki kell vándorolniuk.⁷⁹ A tábor médiája tudósít arról, hogy az eredmények ismertté válása pillanatától kezdve mennyire megnövekedett a „Kivándorlás” és a „Külföldi munkavállalás” szavakra irányuló keresés. Facebook-csoport alakult hasonló céllal, és főleg az LMBTQ-identitást megvallók latolgatták a külföldre költözés lehetőségét. De az egyik médiaszemélyiség is olyan idézetet posztolt, amelyik az elmenést helyezte kilátásba, ráadásul maga az idézet kifejezetten a halált értette elmenés alatt.⁸⁰

Ugyanakkor a kivándorlás kérdésében ezzel ellentétes hangok is megszólaltak.⁸¹ A volt miniszterelnök-jelölt a saját bevallása szerint azért a családjával állt először a színpadra a választás estéjén, hogy ezzel is nyomatékot adjon az egész beszéde fő üzenetének: nem szabad elmenni Magyarországról. Hasonlóképpen a Telex már említett videójában a szociológus arról beszélt, hogy bár sokakban az első késztetés a külföldre költözés, végül általában maradnak a csalódottak is. És valóban: az interjúalanyok a videóban elmondják, hogy ép-

pen most van szükség arra, hogy itthon maradjanak azok, akik segíteni tudnak másokon.

ÖSSZEGZÉS

A dolgozat a magát ellenzéki összefogásnak nevező intézményes erőkből és a holdudvarukból álló politikai tábor vereségkommunikációját mutatta be. E tábor többféle szereplőből állt: pártok, politikusok, média, szakértők és közírók. A továbbiakban egyenként megyünk végig és foglaljuk össze a szereplők kommunikációs stratégiáit. Ezt azért is lehet megtenni, mert a tábor nem volt egységes a vonatkozó erőfeszítéseiben. Már a politikai szervezeti szereplők sem alkottak egységes tömböt, és különösen nem a másik két típushoz tartozó megszólalók.

Az első levonandó tanulság az, hogy a választási vereség utáni kommunikáció alanya jól láthatóan nem az ellenzéki összefogás, hanem az egyes pártok. A Benoit és a public relations által felélelt helyzet előállhatott volna úgy is, hogy a pártok koalíciójának egésze, mint egyetlen szervezet az imázs reparálásába fogó aktor. Nem így történt, az összefogásnak nem volt közös kommunikációs stratégiája; ellenkezőleg, többen is a többieket igyekeztek hibásnak beállítani, hogy ezzel védjék a saját reputációjukat. A kommunikációjuk csak abban volt egységes, hogy mindegyikük a vereségért elsősorban a közös ellenséget, az utóbbi által létrehozott feltételrendszert okolta. A többi tekintetben és főként a saját felelősség vonatkozásában viszont a stratégiák változatosak voltak.

Ez a vegyesség, amelybe belefért az egymással való szembe fordulás is, növelhette a csalódottságot a támogatók között. Ha valaki amiatt szavazott a közös listára és a közös helyi jelöltre, mert elhitte, hogy egy kormányzásra is képes hosszú távú együttműködés, sőt politikai közösség részének tekintheti magát, akkor keserűen csalódnia kellett. Ebből a szempontból csak az lett volna keservesebb, ha a pártvezetők azonnal ki is nyilvánították volna az ellenzéki összefogás lezárulását. Ehelyett mindegyikük hangoztatta a folytatás fontosságát, jóllehet explicit vagy implicit jelezve a miniszterelnök-jelölt kihagyásának a szándékát. A politikai cselekvés tekintetében az együttműködés deklarálását nem követték tettek, de azért megtehetette a magáét: ennyivel kisebb visszamenőleges szégyent okozhatott.

Ezzel szemben az egyes pártoknak volt saját kommunikációs stratégiája. Nem történt olyan, hogy bárki a pártból globálisan máshogyan értékelte volna a választási vereséget, mint a párt első számú vezetője. Implicit ellentmondások azért előfordultak: az egyéni mandátumot szerzett pártpolitikusok hajlamosak voltak legalább helyileg megkérdőjelezni például a *Kivitelezhetetlenség* stratégiájának az üzenetét.

Az egyes pártok kommunikációs fegyelmezettsége megmutatkozott a gesztusok és a szóhasználatok összehangoltságában is. Ha a Momentum vezetője szó szerint bocsánatot kért a szavazóktól, míg más pártok vezetői ezt nem tették, akkor a pártjához tartozó más politikusok is követték ebben. Ha Gyurcsány Ferenc intellektuális és erkölcsi silányságnak minősítette a gyurcsányozást, akkor egyik párttársa ezt szó szerint elismételte.

A kormánykritikus média egységes volt abban, hogy nem mutatott szégyent vagy büntudatot. Alig volt a körökben olyan megszólaló, aki utalt volna arra, hogy a hírszelekciója, az optimista előrejelzések kritikátlan továbbítása is játszhatott szerepet abban a csalódásban és az ebből kialakuló szégyenben, amit a választók érezhettek, látva a vereséget. Ellenkezőleg: az illúziókeltés ugyanúgy nem jelent meg az ő kommunikációjukban problémaként, ahogyan a pártokéban és a politikusokéban sem igen.

Végül a szakértők és a közírók között is párját ritkította az, aki bármilyen szégyent vagy büntudatot mutatott volna például azért, mert bár április 3. előtt is tudta, hogy nem lehetséges győzni, ám ezt a meggyőződését igyekezett eltitkolni és éppen ezzel ellenkező hitet táplált a közönségben. A közvéleménykutatók és más szakértők, együtt a politikusokkal és a médiával, szintén csak utólag jelezték, hogy nekik valójában nem okoztak meglepetést a történetek. A felelősség ilyen elhárítását megkönnyítette, hogy nem mindig tisztázták, mire is számítottak előzetesen: csak a vereségre vagy a kétharmadra is.

Ami a szubjektíve pozitív két érzelmet, a büszkeséget és a hübriszt illeti, itt a következőket találtuk.

A politikusok és pártok igyekeztek mindenben megtalálni ezek alapját. Büszkeségre adott okot a kemény munka, amit kifejtettek a kampány alatt például az aktivisták; a tisztesség, amelyet folyamatosan felmutattak a kormányoldal morálisan romlott cselekedeteivel szemben; az eredményekből az egyes pártok viszonylagos sikere a többiekhez, valamint Budapesten az ország többi részéhez képest. De büszkeségre adott okot például a gyurcsányozás, ahelyett, hogy szégyennek lett volna az alapja. A hübrisz, legalábbis kívülről nézve, az ellenfél és néha a saját oldali riválisok morális elítélésében mutatkozott meg. A hübrisz alá sorolhatjuk azokat a gesztusokat és megszólalásokat is, amelyek a saját párt vagy mozgalom történelmi felsőbbrendűségét hirdette akár az európaiság, akár a polgáriasság tekintetében.

A vereségkommunikációban fontos szerepet játszottak a szégyent és a büntudatot másokon számonkérő gesztusok. Eszerint elsősorban a kormányoldalnak kellett volna szégyellnie magát, s néhányaknak a saját oldalon, akiknek legalább most, a negyedik kétharmad nyomán kellett volna eltűnniük a politikai életből. A saját oldaltól azért főleg legfeljebb büntudatot vártak el, és pedig olyan hibákért és tévedésekért, amelyek hozzájárultak a vereséghez, jóllehet a fő ok elsősorban és végső soron a versenyt eleve megnyerhetetlenné tevő feltételrendszer volt.

JEGYZETEK

- ¹ <http://enciklopedia.fazekas.hu/mufaj/Kesergo.htm>
- ² A politikai public relationsről szóló tanulmánygyűjteményben (Strömbäck – Kiousis 2020) elő sem fordul a választási vereség problémája.
- ³ A linkek összegyűjtését Szabó Lilla Petronella végezte el.
- ⁴ Beágyazva például ide: https://hvg.hu/itthon/20220404_jakab_peter_ellenzeki_osszefogas_mar_ki_zay_peter
- ⁵ <https://index.hu/velemenyn/2022/04/04/az-ellenzek-bukasanak-ot-oka>; <https://444.hu/2022/04/04/a-sotetseg-ejszakaja-akikben-annyi-gerinc-sem-volt-hogy-kialljanak-marki-zay-melle-a-szinpadra>
- ⁶ <https://www.facebook.com/gyurcsanyf/videos/1377350579382743/?t=2>
- ⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=m4IPw2drb5A&t=1s>
- ⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=rdFA7Tj3-KY>, lásd még: <https://hirklikk.hu/kozelet/egy-valasztasrol-es-a-jovorol/397073>
- ⁹ https://hvg.hu/360/20220405_Van_valaha_esely_Orban_ellen
- ¹⁰ <https://www.atv.hu/belfold/20220404/jakab-peter-durvan-kiakadt-kegyetlenul-beszolt-mzp-nek-es-vona-gabornak-is>
- ¹¹ https://hvg.hu/itthon/20220404_gyurcsany_ferenc_valasztas_ertekeles_marki_zay_peter
- ¹² <https://www.facebook.com/gyurcsanyf/videos/1377350579382743/?t=2>
- ¹³ https://nepszava.hu/3152540_valasztas-2022-mikecz-daniel-elemzes-ellenzek-marki-zay
- ¹⁴ https://hvg.hu/itthon/20220404_Rendkívüli_bejelentes_az_LMPnel_Vesztettünk_de_folytatjuk
- ¹⁵ <https://24.hu/belfold/2022/04/05/valasztas-2022-velemenyn-bocskei-balazs-marki-zay-peter-ellenzek/>
- ¹⁶ https://nepszava.hu/3153140_erctorkok-harsogva
- ¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=qq5j100zw84&t=218s>
- ¹⁸ https://hvg.hu/360/20220404_political_capital_valasztas_elemzes
- ¹⁹ <https://www.facebook.com/papprekakinga/posts/506427824193377>
- ²⁰ <https://www.atv.hu/belfold/20220404/ungar-peter-strategiai-hibanak-tartja-hogy-jobboldali-jeloltje-lett-az-ellenzeknek>
- ²¹ https://azonnali.hu/cikk/20220406_az-ellenzek-30-helyen-szeretett-volna-nyerni-de-csak-18-helyen-sikerult-miert-estek-pofara. Más szakértő ezzel szemben éppen a szakértelem semmi-bevételét kérte számon a politikusokon: <https://24.hu/belfold/2022/04/05/valasztas-2022-velemenyn-bocskei-balazs-marki-zay-peter-ellenzek/>
- ²² Az egyik kivétel: <https://www.facebook.com/LattmannTamas/posts/429050829026577>. Itt a szerző explicite bocsánatot kér azért, mert hamis reményeket keltett.
- ²³ <https://www.facebook.com/vasarhelyi.maria/posts/10224774090672298>
- ²⁴ <https://24.hu/belfold/2022/04/04/valasztas-2022-orban-viktor-fidesz-marki-zay-peter-ellenzek-ketharmad-elemzes/>
- ²⁵ https://hvg.hu/360/20220404_Nagy_Ivan_Zsolt_A_negyedik_KO
- ²⁶ <https://index.hu/velemenyn/2022/04/05/merenges-a-romok-felett>
- ²⁷ <https://index.hu/velemenyn/2022/04/04/az-ellenzek-bukasanak-ot-oka>

- 28 <https://jelen.media/publicisztika/lakner-zoltan-hogyan-eljunk-autokraciaban-3094>
- 29 <https://24.hu/belfold/2022/04/05/valasztas-2022-velemeney-bocskai-balazs-marki-zay-peter-ellenzek/>
- 30 https://hvg.hu/360/20220404_Az_en_hetem_Peterfy_Gergely
- 31 <https://www.facebook.com/hontandras75/posts/542626547219769>; más is panaszkodott a „kommentharcosokra”: <https://index.hu/velemeney/2022/04/04/az-ellenzek-bukasanak-ot-oka>
- 32 Az ellenzéki panaszokat külföldi megfigyelők is számos ponton megerősítették, amivel segítettek az imázs helyreállítását: https://hvg.hu/itthon/20220404_ebesz_jelentes_valasztasi_megfigyelok
- 33 <https://www.facebook.com/szabotimeapm/posts/546046520210577>
- 34 https://hvg.hu/itthon/20220404_valasztas_2022_reggel_napilapok_lapszemle
- 35 <https://www.facebook.com/UngarPeterLMP/posts/557363739285305>
- 36 https://m.hvg.hu/360/20220404_Majd_legkozelebb. Tóta W. Árpád véleménycikke egy olyan fényképpel indul, amelyiken egy síró pár látható, hóna alatt táblával, melyen a felirat: A hatalom a népé.
- 37 <https://www.facebook.com/vasarhelyi.maria/posts/10224774090672298>
- 38 https://hvg.hu/360/20220404_Az_en_hetem_Peterfy_Gergely, https://nepszava.hu/3152448_maradatok-egyutt
- 39 <https://www.facebook.com/gyurcsanyf/videos/1377350579382743/?t=2>
- 40 Benoit-nál az *Accident*, tehát *Baleset* szerepel megnevezésként, de a vis maior talán jobban viszaadja a stratégia lényegét.
- 41 https://nepszava.hu/3153140_ercorkok-harsogva
- 42 <https://www.youtube.com/watch?v=d955CaVr1r0>
- 43 <https://www.atv.hu/belfold/20220404/jakab-peter-durvan-kiakadt-kegyetlenul-beszolt-mzpn-nek-es-vona-gabornak-is>
- 44 <https://www.youtube.com/watch?v=n3uDzVpCT2g&t=2860s>, https://azonnali.hu/cikk/20220404_tizenket-ev-utan-ugyanott-vagyunk-gyurcsany-es-orban-orszagaban, <https://index.hu/velemeney/2022/04/06/a-kommunikacio-hamis-mitosza/>
- 45 <https://www.facebook.com/csehkatalin.momentum/posts/523389919152138>
- 46 <https://www.facebook.com/szabotimeapm/posts/546046520210577>
- 47 <https://www.facebook.com/watch/?v=685485012789784>
- 48 <https://www.youtube.com/watch?v=qq5j100zw84&t=218s>
- 49 Ez napokkal április 3. után történik csak meg: https://alfahir.hu/2022/04/10/fidesz_budapest_egysegen_magyarorszagert_karacsony_gergely_jobbik_szilagyi_gyorgy
- 50 <https://444.hu/2022/04/14/irtozatosan-nehez-lesz-de-nincs-mas-ut>
- 51 https://hvg.hu/360/20220405_Van_valaha_esely_Orban_ellen, https://nepszava.hu/3153726_epe-a-mezesbodonben
- 52 <https://www.youtube.com/watch?v=n3uDzVpCT2g&t=2860s>
- 53 <https://www.facebook.com/gyurcsanyf/videos/1377350579382743/?t=2>
- 54 <https://24.hu/belfold/2022/04/03/videon-marki-zay-peter-beszede-a-valasztasi-veresege-utan/>, <https://hirklikk.hu/kozelet/egy-valasztasrol-es-a-jovorol/397073>
- 55 <https://www.youtube.com/watch?v=qq5j100zw84&t=218s>

- 56 <https://www.klubradio.hu/adasok/bauer-az-ellenzeknek-akkor-is-nyugatosnak-kell-lennie-ha-ezzel-nem-lehet-valasztast-nyerni-125558>
- 57 <https://www.facebook.com/gyurcsanyf/videos/1377350579382743/>
- 58 <https://www.facebook.com/UngarPeterLMP/posts/557363739285305>
- 59 <https://index.hu/belfold/2022/04/05/stummer-janosnak-az-agressziv-kismalac-borulasa-jutott-eszebe-jakab-peter-nyilatkozatarol/>
- 60 <https://www.facebook.com/csehkatalin.momentum/posts/523389919152138>
- 61 https://nepszava.hu/3153140_erctorkok-harsogva
- 62 https://azonnali.hu/cikk/20220404_tizenket-ev-utan-ugyanott-vagyunk-gyurcsany-es-orban-orzagaban
- 63 https://hvg.hu/itthon/20220409_Hajnal_Miklos_a_SzavazoFulkeben_Ne_mondja_senki_azt_hogy_megvan_a_receptje_a_NER_lebontasara
- 64 https://m.hvg.hu/360/20220404_Majd_legkozelebb
- 65 <https://www.youtube.com/watch?v=d955CaVr1r0>
- 66 <https://www.facebook.com/DoktorGodeny/posts/3133973960195243>
- 67 <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=523916999090915&set=a.261894755293142&type=3>, lásd még Ungár Péter csatlakozását a bocsánatkéréshez: <https://www.facebook.com/UngarPeterLMP/posts/554132349608444>
- 68 <https://www.youtube.com/watch?v=oudTWljzd4A&t=222s>
- 69 <https://www.facebook.com/csehkatalin.momentum/posts/523389919152138>
- 70 https://hvg.hu/itthon/20220409_Hajnal_Miklos_a_SzavazoFulkeben_Ne_mondja_senki_azt_hogy_megvan_a_receptje_a_NER_lebontasara
- 71 <https://www.facebook.com/hadhazyakos/posts/541847087303590>
- 72 <https://www.youtube.com/watch?v=-jl6-IGD9RU>
- 73 <https://www.youtube.com/watch?v=p7zU3pIJu9I>
- 74 https://hvg.hu/itthon/20220404_Sokk_az_ellenzekben_valasztas
- 75 https://hvg.hu/elet/20220404_Szel_David_Gyerekbantalmazas_hogy_politikai_hirdeteseket_kellett_nezni_a_Bogyo_es_Baboca_elott
- 76 <https://www.facebook.com/schillingarpad/posts/520054196153444>
- 77 <https://www.facebook.com/100050361465356/posts/514476770241034>
- 78 https://azonnali.hu/cikk/20220403_jambor-andras-el-kell-kezdeni-politalizalni-oly-modon-hogy-nemcsak-az-atv-be-megyunk-be
- 79 <https://www.youtube.com/watch?v=p7zU3pIJu9I>
- 80 https://hvg.hu/élet/20220404_Fluor_Tomi_egy_Kosztolanyi_idezettel_reagalt_a_Fidesz_ujabb_ketharmados_gyozelmere
- 81 <https://www.facebook.com/bergjuditbooks/posts/3251765521743739>

IRODALOM

- Achter, Paul J. (2000): Narrative, intertextuality, and apologia in contemporary political scandals, *South-ern Communication Journal*, 65: 4, 318–333, <https://doi.org/10.1080/10417940009373179>
- Bachryj-Krzywaznia, Maciej (2021): The Blame Game: Narratives of Electoral Defeat and Party Change. The Case of Four Polish Political Parties. *Historia i Polityka*, No. 36 (43): 79–97. <https://doi.org/10.12775/HiP.2021.015>
- Benoit, William L. (2015): *Account, Excuses, and Apologies. Image Repair Theory and Research. Second Edition*. State University of New York Press, Albany.
- Duffy, Neill with Jo Hooper (2003): *Passion Branding. Harnessing the Power of Emotion to Build Strong Brands*. Wiley, Chichester.
- Girard, René (2014): *A búnbak*. Gondolat, Budapest.
- Grunig, James E.–Todd Hunt (1984): *Managing Public Relations*. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Hogg, M. (2001): A Social Identity Theory of Leadership. *Personality and Social Psychology Review*, 5, 184–200. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0503_1
- Huddy, Leonie (2001): From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory. *Political Psychology*, Vol. 22, No. 1. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00230>
- Huddy, Leonie (2013): From Group Identity to Political Cohesion and Commitment. In: Leonie Huddy–David O. Sears–Jack S. Levy (eds.): *The Oxford Handbook of Political Psychology (2nd edition)*, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199760107.013.0023>
- Lewis M. (2008): Self-conscious emotions: Embarrassment, pride, shame, and guilt. In: Lewis M.–Haviland-Jones J.–Feldman Barrett L. (eds.): *Handbook of Emotions*, 3rd ed. Guilford Press, New York, 2008: 742–756.
- Marcus, Aaron (2004): Branding 101: An Overview of Branding and Brand Measurement for Online Marketers. *Interactions*, Volume 11, Issue 5, 14–21. <https://doi.org/10.1145/1015530.1015539>
- Meyers, G. C.–Holusha, J. (1986): *When it hits the fan: Managing the nine crises of business*. Houghton Mifflin, Boston.
- Osisanwo, A. A.–Alugbin, M. (2019): Rhetoric of defeat in American presidential concession speeches (APCSs). In: Oluwaseun Rachael Bello–Henry Jedidiah Hunjo (eds): *Sociolinguistics, (critical) discourse, pragmatics & Nigerian English: A festschrift in honour of Dele Samuel Adeganju*. Digitech Creative Press House, Lagos, 523–537.
- Pelizza, A. (2020): Blame is in the eye of the beholder: Beyond an ethics of hubris and shame in the time of COVID-19. *Harvard Kennedy School (HKS) Misinformation Review*. <https://doi.org/10.37016/mr-2020-022>
- Sarfo-Kantankah, Kwabena Sarfo (2019): Apologia, Image Repair and Rhetoric in the Defence of Electoral Defeat. *Advances in Language and Literary Studies*, June, <https://doi.org/10.7575/aiac.all.v10n.3p.1>
- Sheldon, Catherine A.–Lynne M. Sallot (2008): Image Repair in Politics: Testing Effects of Communication Strategy and Performance History in a Faux Pas. *Journal of Public Relations Research*, 21: 1, 25–50. <http://dx.doi.org/10.1080/10627260802520496>
- Strömbäck, Jesper–Spiro Kiouis (eds.) (2020): *Political Public Relations. Concepts, Principles, and Applications. Second Edition*. Routledge, New York–London. <https://doi.org/10.4324/9781351053143>
- Tajfel, Henri (1972) : La catégorisation sociale. In: Serge Moscovici (ed.): *Introduction à la psychologie sociale, tome 1*. Librairie Larousse, Paris.